

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТТЯ ПІДТРИМАННЯ «ПУБЛІЧНОГО» ЧИ «ДЕРЖАВНОГО» ОБВИНУВАЧЕННЯ

DEFINITION OF THE CONCEPT OF SUPPORT “PUBLIC” OR “STATE” ACCUSATION

Плюсква А.В., аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1

*Інститут з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ*

У науковій статті висвітлено проблематику впровадження практичних зразків правоохоронних та судових органів, притаманних правовій, демократичній державі, врегулювання та закріплення на нормативному рівні єдиного визначення функцій органів прокуратури. Відповідно до стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки окреслено основні бачення, місії та цінності, серед яких визначено основні пріоритети. Зосереджено увагу на одній із функцій органів прокуратури за чинним законодавством України, зокрема: підтримання публічного (державного) обвинувачення в суді. Вказано на основний шлях кримінально-процесуальної діяльності щодо виявлення особи причетної до скоєння кримінальних правопорушень. Роз'яснено походження словосполучення «публічне обвинувачення» та констатовано факти щодо поняття «державного обвинувачення» у співвідношенні до поняття «публічного обвинувачення». Проведено порівняльний аналіз понять «публічне обвинувачення» відповідно до положень Конституції України та «державне обвинувачення» відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України. Розтлумачено зміст понять «обвинувачення» та «держава». Розглянуто різні точки зору науковців щодо понять «публічне обвинувачення» та «державне обвинувачення». Зазначено про трансформацію функції підтримання обвинувачення задля підвищення довіри до населення, публічного прояву і реалізації дотримання засад законності, справедливості та об'єктивності. Наведено практику Верховного суду України щодо конституційно-правового та галузевого визначення функції прокуратури. Наголошено про потребу врегулювання колізій визначення основної функції прокуратури «підтримання обвинувачення в суді» на нормативно-правових позиціях відповідно до міжнародних стандартів. Сформовано висновки з метою удосконалення та визначення діяльності прокуратури. Запропоновано використання єдиного формулювання однієї із функцій прокуратури «підтримання публічного обвинувачення» та закріплення її на законодавчому рівні.

Ключові слова: прокурор, органи прокуратури, обвинувачення, державне обвинувачення, публічне обвинувачення.

The scientific article highlights the problems of implementing practical models of law enforcement and judicial bodies, inherent in a legal, democratic state, regulation and consolidation at the regulatory level of a unified definition of the functions of the prosecutor's office. In accordance with the development strategy of the prosecutor's office for 2021–2023, the main visions, missions and values are outlined, among which the main priorities are defined. Attention is focused on one of the functions of the prosecutor's office under the current legislation of Ukraine, in particular: maintaining a public (state) prosecution in court. The main path of criminal-procedural activity regarding the identification of a person involved in the commission of criminal offenses is indicated. The origin of the phrase “public prosecution” is explained and the facts regarding the concept of “state prosecution” in relation to the concept of “public prosecution” are ascertained. A comparative analysis of the concepts of “public prosecution” in accordance with the provisions of the Constitution of Ukraine and “state prosecution” in accordance with the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine was carried out. The meaning of the terms “accusation” and “state” is explained. Different points of view of scientists regarding the concepts of “public prosecution” and “state prosecution” are considered. It was noted about the transformation of the prosecution function in order to increase trust in the population, public manifestation and implementation of compliance with the principles of legality, justice and objectivity. The practice of the Supreme Court of Ukraine regarding the constitutional-legal and sectoral definition of the function of the prosecutor's office is given. It was emphasized the need to resolve conflicts in defining the main function of the prosecutor's office “supporting the prosecution in court” on regulatory and legal positions in accordance with international standards. Conclusions were formed with the aim of improving and defining the activities of the prosecutor's office. It is proposed to use a unified wording of one of the functions of the prosecutor's office “maintenance of public prosecution” and to consolidate it at the legislative level.

Key words: prosecutor, prosecutor's office, indictment, state indictment, public indictment.

Постановка проблеми. Вступивши до Ради Європи, Україна взяла зобов'язання перед європейським суспільством щодо впровадження практичних зразків правоохоронних та судових органів, притаманних правовій, демократичній державі. Їх становлення є передумовою адаптації нашої країни як до європейської системи, так і до світових взаємовідносин. Тому в умовах сьогодення одним із ключових напрямів діяльності держави є удосконалення системи правоохоронних органів, визначення функціонального та практичного напрямку їх діяльності відповідно до кращих міжнародних стандартів. В правовій структурі цивілізованих держав вагоме значення приділяється органам прокуратури, основне функціонування яких націлене на дотримання законності. Водночас доречно зазначити, що в більшості держав з міцною правовою структурою на прокуратуру покладається одна із основних функцій, зокрема підтримання обвинувачення в суді. На даний час не є виключенням й існуюча в Україні система органів прокуратури. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України, в Україні є прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді [1], однак згідно з Законом України «Про прокуратуру» на прокуратуру покладається функція підтримання державного обвинувачення в суді [2]. Так, на сьогодні постає кло-

пове питання: яке все ж таки обвинувачення підтримують прокурори, реалізуючи основну функцію, «державне» чи «публічне»?

Метою статті є розкриття законодавчо закріплених колізій в фрагменті галузевого та конституційно-правового визначення функції прокуратури «підтримання обвинувачення в суді».

Аналіз останніх публікацій. Визначення понять основних функцій органів прокуратури, зокрема щодо підтримання публічного (державного) обвинувачення у кримінальних провадженнях в суді першої інстанції викликали інтерес в науковців і дотепер є предметом суперечок та дискусій. Визначається це, зокрема, відповідальністю та особливою складністю такого виду діяльності. Проблематику даного питання неодноразово висвітлювали багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: В. Долежан, Ю. Дьомін, О. Назарук, І. Рогатюк, С. Патюк, і Шульган та інші, однак однозначного вирішення питання співвідношення понять публічне та державне обвинувачення так і не відбулося.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наказом Генерального прокурора №489 «Про затвердження стратегії розвитку прокуратури на 2021–2023 роки» від 16 жовтня 2020 року було виокремлено основні бачення,

місії та цінності, серед яких пріоритетами стали: забезпечення високого рівня якості та ефективності реалізації конституційних функцій прокуратури; ефективна координація діяльності у сфері протидії злочинності та функціонування системи кримінальної юстиції загалом; розвиток професійних компетентностей працівників органів прокуратури; підвищення рівнів відкритості та довіри громадськості до прокуратури; етика, доброчесність прокурорів і дисциплінарна відповідальність; забезпечення незалежності прокурорів і прокурорське самоврядування, соціальне забезпечення прокурорів [8].

Зокрема в основу стратегії покладено удосконалення функцій прокуратури задля гармонізації у сфері українського законодавства відповідно до міжнародно-правових стандартів. Підтримання публічного (держаного) обвинувачення є пріоритетною функцією, недоліки нормативного регулювання якої спонукають до виникнення проблем у ході практичної діяльності та потребують належного нормативного врегулювання.

Під терміном «обвинувачення» слід розуміти офіційне доведення до відома особи компетентним органом твердження про вчинення цією особою правопорушення, яке нормою загального характеру визнається осудним і за яке встановлюється відповідальність карного та попереджувального характеру [9, с. 22].

І.В. Рогатюк звернула увагу на те, що сутність кримінально-процесуальної функції обвинувачення складає регламентоване законом спрямування діяльності суб'єктів обвинувачення (слідчого, прокурора, потерпілого та цивільного позивача, їх представників), що здійснюється шляхом твердження винуватості конкретної особи, яка вчинила злочин, і полягає у формуванні та пред'явленні обвинувачення, застосування до неї заходів процесуального примусу, у тому числі запобіжних заходів, збирання доказів винуватості цієї особи і обґрунтування кримінальної відповідальності обвинуваченого перед судом [8, с. 11].

Слід також вказати, що суть обвинувачення покладає в себе центральний шлях кримінально-процесуальної діяльності щодо виявлення особи, яка є винною у вчиненні кримінального правопорушення, та крім цього, доведення та підтримання в суді пред'явленого їй обвинувачення, яке втілюється поетапно та в залежності від реалізації своєї діяльності учасниками кримінального процесу.

У Кримінальному процесуальному кодексі виокремлюється поняття «державне обвинувачення», як процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [3]. Однак, дане поняття є однією з форм публічного обвинувачення та не в повному обсязі розкриває всю суть обвинувачення [10, с. 193].

Словосполучення «публічне («publicus») обвинувачення» походить від латинської і означає: «суспільний», «народний», тож, внаслідок євроінтеграційних процесів його вжито у законодавстві України. У всякому разі, саме його використано у Рекомендації REC (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» від 6 жовтня 2000 р. Зокрема, «Публічні обвинувачі» це державний орган, який від імені суспільства й у суспільних інтересах забезпечує правозастосування в разі, якщо порушення закону має наслідком кримінальне покарання, з урахуванням, з одного боку, прав особи, а з другого потрібної дієвості системи кримінальної юстиції [11].

Як зазначив В.В. Долежан, у Конституції України підтримання публічного обвинувачення в суді постановлено на перше місце серед інших функцій прокуратури, що певною мірою відображає підходи Європейського співтовариства до ролі прокурора, який передусім розглядається

як публічний обвинувач у системі кримінального судочинства [4, с. 30].

На думку І.І. Шульгана поняття «публічне обвинувачення» є дещо ширшим від поняття «державне обвинувачення» і означає, що прокурор у кримінальному провадженні виступає тепер не тільки від імені держави, а й від імені всього суспільства (принаймні більшої його частини) [5, с. 239].

У своїх працях Ю.М. Дьомін переплітає публічне обвинувачення з публічними правовідносинами, публічними органами влади [6, с. 21].

С. Патюк приходить до висновку, що публічне обвинувачення виконується в інтересах всього суспільства (і держави зокрема), а державне обвинувачення буквально може здійснюватися тільки в інтересах держави, її органів та посадових осіб, які можуть не відстоювати волю більшості суспільства, тому термін «публічне обвинувачення» лінгвістично захищає і державні інтереси, і суспільні інтереси й потерпілого у кримінальному провадженні [7].

Розглядаючи точки зору науковців з цього питання, слід підкреслити, що функція підтримання державного обвинувачення поступово трансформувалася у функцію підтримання публічного обвинувачення, оскільки діяльність органів прокуратури є відкритою та спрямованою на досягнення підвищення довіри населення до органів прокуратури, що є публічним проявом і означає що її реалізація зобов'язує прокурора дотримуватися засад законності, справедливості та об'єктивності.

Водночас «державне» обвинувачення є вужчим ніж «публічне», оскільки під час підтримання обвинувачення в суді основним завданням, яке покладається на прокурора є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та підтримання застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального процесу. Тобто підтримуючи обвинувачення прокурор діє як в інтересах держави, так і суспільства в цілому.

Разом з тим, поняття «держави» охоплює форму організації політичної влади, що здатна впорядкувати суспільні відносини на відповідній території, тобто є ключовим елементом політичної системи, створеної на підставі волевиявлення групи осіб, а ніяк суспільства загалом.

У своєму рішенні Верховний суд зауважив, що термінологічна колізія в частині конституційно-правового та галузевого визначення функції прокуратури може бути пояснена гармонізацією конституційно-правового регулювання функціонування органів прокуратури з відповідними міжнародними стандартами. Відповідно до п. 12 Керівних принципів ООН щодо ролі обвинувачів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження з порушниками (27 серпня 7 вересня 1990 р.), при виконанні своїх обов'язків обвинувачі захищають державні інтереси, діють об'єктивно, належним чином враховують положення підозрюваного та жертви і звертають увагу на всі обставини, що мають відношення до справи, незалежно від того вигідні або не вигідні вони для підозрюваного. Тож, на думку Верховного суду державні інтереси з огляду на концепцію загального інтересу, прав і свобод людини, по суті є тотожними публічним інтересам [12].

Беручи участь у судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, прокурор, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені законодавством, зобов'язаний вирішувати покладені на нього Кримінальним процесуальним кодексом України завдання та сприяти виконанню вимог закону про всебічний, повний об'єктивний розгляд справ та постановленню судових рішень, що ґрунтуються на законі. Зокрема, підтримуючи обвинувачення прокурор повинен спря-

мовувати свою діяльність на захист особи, суспільства та держави, що в черговий раз підтверджує необхідність підтримання саме публічного обвинувачення та надає унікальності органам прокуратури.

Основне завдання покладене кримінально процесуальним кодексом України на органи прокуратури є захист інтересів суспільства та особи, яким внаслідок вчинення кримінального правопорушення завдано шкоди, спонукає до досягнення мети, яку закріплено в Конституції України, як підтримання публічного обвинувачення в суді. Такий погляд звісно ж співвідноситься з принципом верховенства права та сучасними тенденціями зростання правової держави.

Забезпечення права на справедливість, є найважливішою гарантією захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених конституцією та міжнародними актами, в яких прослідковується термін «публічне обвинувачення», та які є частиною законодавства щодо прав людини й основоположних свобод.

Висновки. З огляду на викладене, слід зазначити, що у Кримінальному процесуальному кодексі України та в Законі України «Про прокуратуру» не використовується поняття «публічне обвинувачення», як це закріплено у Конституції України та міжнародних актах, однак Україна позиціонує себе, як правова, демократична та соціальна держава, в якій інтереси громадян стоять вище за все, а органи прокуратури здійснюють встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Тому, виходячи з норм міжнародного права та основного закону держави, яким і започатковано в законодавстві України поняття саме «публічного обвинувачення», з метою удосконалення та визначення діяльності прокуратури відповідно до міжнародних стандартів, цілком логічним є використання єдиного формулювання однієї із функцій прокуратури «підтримання публічного обвинувачення» та закріплення її на законодавчому рівні у п. 15 ч. 2 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про прокуратуру: Закон України від 07.05.2022 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Підтримання державного обвинувачення: навч.-метод. посібник за ред. Ю. Є. Полянського; авт. кол.: В. В. Долежан, Д. М. Притика, М. В. Косюта та ін. Одеса: Фенікс, 2012. 81 с.
5. Шульган І.І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення. Юрид. наук. електронний журнал. 2016. № 6. С. 238–240.
6. Дьомін Ю. Функції органів прокуратури в контексті конституційних змін. Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 3. С. 20–28.
7. Патюк С. Нормативна невизначеність співвідношення категорій «державне» та «публічне» обвинувачення як підстава для зловживання правом у кримінальному провадженні. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2017. Т. 1. № 2. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/73/69>.
8. Стратегія розвитку органів прокуратури на 2021–2023 роки URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/strategiya-rozvitku-prokuraturi-na-2021-2023-roki>
9. Довідник термінів у практиці ЄСПЛ з питань кримінального судочинства / Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, М. М. Стоянов, В. К. Волошина, В. А. Завтур, В. В. Сидорчук. Одеса : Фенікс, 2022. 2 с.
10. Крайнікова О. В. Суб'єкти реалізації функції підтримання обвинувачення в суді. *Право і суспільство*. 2016. № 6. Ч. 2. С. 193.
11. Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції: Рекомендації REC (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам членам від 6 жовтня 2000 р. URL: http://pravo.org.ua/files/zarub_zakon/ rek_2000.pdf
12. Постанова Верховного суду від 26 червня 2019 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82885531>
13. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: Монографія. К.: Атіка, 2007. 160 с.